

В І Д Г У К

**на дисертаційне дослідження Ліпіна Миколи Вікторовича
«Освіта і влада в соціально-культурних викликах інформаційного світу»,
представлене до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та
філософія історії, офіційного опонента доктора філософських наук,
професора Возняка Володимира Степановича**

Тема дисертаційного дослідження М.В. Ліпіна поза всякими сумнівами є гостро актуальною, якщо взяти до уваги роль освіти та влади у сучасному світі. Колосальні зміни сучасного соціуму актуалізують філософсько-теоретичні дослідження ролі та призначення освіти як визначального чинника інтелектуально-творчого розвитку особистості і спільноти. Необхідність залучення методологічних рефлексій філософії до осмислення навчання і виховання у взаємодії з владою зумовлена тим, що освіта може виступати засобом легітимізації або критики будь-якого соціально-культурного явища, інструментом його символічного оформлення і санкціонування властивих соціальному ладу практик в рамках впливової системи цінностей.

Науково-теоретична новизна дисертації, на мою думку, полягає в аналітиці концептів «освіта» та «влада» в їх конкретному співвідношенні та взаємодії, а тому автор справедливо може стверджувати: «у дисертації вперше здійснено соціально-філософський аналіз феноменів освіти і влади, що постають двома способами формування та розвитку суспільства в соціально-культурній, економічній діяльності шляхом синергії їх раціональних, ціннісних, прагматичних складових у параметрах розвитку педагогічних і навчальних практик. На засадах поєднання методологічних рефлексій класичної та сучасної філософії досліджено перспективи впровадження результатів продуктивної взаємодії освіти і влади в процесі суспільного життя та навчальної діяльності (с.25).

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані адекватно, а сама робота досить продумано і ретельно структурована – відповідно до мети за завдань.

Можливою була б й інша структура, проте авторові видніше, як вибудувати своє дослідження, точніше – послідовність викладу змісту, оскільки він не може не перейматися питанням обґрунтованості тих чи інших висновків.

У дисертації зазначається, що сутність влади репрезентує себе як інструмент отримання суспільних благ та актуалізації нових можливостей самоздійснення особистості або групи. З цієї позиції у роботі аналізується функціонування влади як випробування для цінностей, морального вчинку, самопізнання та мислення людини, що зумовлене прагненням владарювання відокремитися в значенні онтологічного начала буття, що підміняє собою вихідну плюральність світу. Абсолютизація силових відносин як онтологічної основи реальності приводить до заперечення істини та розгортання владного свавілля, яке спирається лише на силу. У дисертації переконливо доводиться, що перепорою організації соціуму виключно на основі боротьби сильних, вольових індивідів виступає духовно-культурний фундамент суспільства, основна роль у формуванні якого належить освіті.

Заслуговує на увагу вдала спроба дисертанта розкрити кореляцію знання і влади в ситуації інформатизації усіх сфер соціальної реальності. Освіта, як доводить дослідник, має орієнтуватися на цілісне знання, що можливо за умови єдності інтелектуальної, емоційної і вольової складової діяльності людини. Саме через це й виявляється можливим подолання домінування егоїстичних інтересів засобами освіти

Не можна не погодитися з авторським підходом до розрізнення людиноцентризму та антропоцентризму. Необхідно відзначити здійснений в рецензованій роботі аналіз евристичного потенціалу людиноцентризму як нової парадигми освіти, що реалізується у здатності забезпечити опір деградації і духовному колапсу сучасної масової культури та комодифікації суспільства. «Людиноцентризм є парадигмою актуалізації гуманістичних тенденцій у сучасну епоху. У контексті людиноцентризму долається раціоналізм класичного антропоцентризму, який став фундаментом розвитку егоїзму й індивідуалізму. У межах освітнього процесу принцип антропоцентризму

поширюється лише на учнів, у чому полягає його однобічність і абстрактність. Абсолютизація антропоцентризму насамкінець призводить до запрограмованого надособистісними соціальними силами «своєцентризму»» (с. 116).

Важливим постає й наступний висновок дисертанта: влада забезпечує стійкість і відтворюваність структури освітнього процесу, натомість творчість забезпечує його осмисленість, універсальність і гуманність. Проте за відсутності розвинутого громадянського суспільства межа розвитку людини починає визначатися переважно інтересами влади. У просторі сучасності утворюється нова антропологічна реальність, яка виробляє нові проекти людської ідентичності, які вступають у конкурентну боротьбу за визнання із традиційними взірцями культурної або національної ідентичності.

М.В. Ліпін справедливо стверджує, що одним із завдань освіти є розвиток мислення, при цьому він зауважує, що пробудити мислення до активної діяльності може не зовнішня детермінація, а актуалізація суб'єктності того, хто мислить. Заслуговує на увагу й глибина авторського розуміння мислення як такого: «Мислити – означає увідповіднити себе до прихованої сутності того, що мислиться. Введення в освітній простір мислення як енергії і як принципу розвитку всіх залучених до нього суб'єктів здатне перетворити його на простір свободи. Завданням освіти, окрім навчити мислити, є завдання навчити вчитися. Визначення подібної мети освіти означає, що її результатом є не лише певна сукупність готових знань та інформації, а здатність самостійно вчитися» (с. 148).

Якщо у сфері освіти панує розсудковий тип мислення, то слід пам'ятати, слушно говорить дисертант, що розсудок так чи інакше редукує людське буття до нижчих форм існування. Саме цей тип мислення «розгортає себе як панування» (с. 158). В освітньому просторі загострюється традиційне протистояння влади та творчості: «Якщо присутність творчості диктується сферою належного, то присутність влади – сферою наявного. З огляду на це, спрямованість творчості та влади в освітньому просторі відрізняється. Попри їх

протистояння, вони ніколи повністю не можуть витіснити одна одну. Влада виступає тією зовнішньою силою, що скріпляє та доводить до виконання належних форм освітньої практики. Однак саме творчість породжує та підтримує той смисл, що «живить» освітній простір і дає йому, попри різні соціокультурні трансформації, залишатися простором вільного міжособистісного спілкування» (с. 220-221).

Не можу не погодитись ще й із таким твердженням автора: для подолання елементів авторитаризму та насильства, панування формалізованих взірців потрібна нова система освіти (с. 287). А наступний висновок М.В. Ліпіна має вкрай серйозне теоретичне (й водночас практичне) значення: «перетворення освіти на інстанцію влади, яке проявляється в періоди сутнісної трансформації соціально-економічних та політичних систем, зумовлює реалізацію за посередництвом навчання і виховання зовнішніх по відношенню до всебічного розвитку людини ідей, завдань і цілей» (с. 352).

У монографії М.В. Ліпіна та різноманітних статтях зміст дисертації представлений цілісно; автореферат репрезентує основні авторські ідеї та логіку розгортання наукового пошуку. Висновки роботи вважаю аргументованими.

Позитивно оцінюючи представлену роботу в цілому, вважаю за необхідне висловити деякі зауваження:

1. У підрозділі 1.3. «Проблемне поле і теоретико-методологічні принципи дослідження», аналізуючи філософсько-наукові засади феноменів влади та освіти в контексті трансформації епістемологічних парадигм і способів мислення в інформаційному світі, автор пропонує використати поняття «внутрішньої форми» для встановлення «відправного пункту» дослідження освіти в сучасній ситуації. Такою «внутрішньою формою» освіти пропонується вважати знання і засновані на ньому форми мислення. «З особливою яскравістю й чіткістю вона («внутрішня форма») оприявнюється в знанні, яке має становити «обумовлюючий закон» побудови самого цього змісту соціокультурного життя, в його розділенні на окремі сфери й у внутрішній

єдності його як єдиного цілого» (С. 71). Водночас, дисертант не розкриває суперечності зовнішньої форми і внутрішньої форми та, відповідно, залишає відкритим питання визначення саме змістовної форми освітнього процесу. Хоча, на нашу думку, проблема співвідношення влади і освіти в контексті діалектики змісту і форми виявляється не тільки у вигляді вибору певних знань і предметів для вивчення, а також вибору форми їх введення в людську суб'єктивність.

2. У підрозділі 2.1 «Форми розвитку мислення: παιδεία, Bildung, освіта» автор доводить, що сфера освіти традиційно пов'язана з процесом формування мислення, у рамках якого розгортається загальний розвиток людини. У цьому контексті дисертант звертається до аналізу взаємозв'язку мислення і уяви: «Варто зазначити, що творче начало, продуктивна уява не є чимось зовнішнім відносно думки. Уява не ззовні приєднується до думки, розсудку або розуму, а здійснюється нібито «зсередини». Завдяки уяві відбувається звільнення думки від панування наявної реальності, завдяки уяві людина здатна увідповіднювати себе до будь-якого предмета» (С. 103). З нашої точки зору, більш глибоко цей взаємозв'язок можна було б розкрити, використовуючи евристичний потенціал німецької класичної філософії, зокрема теоретичного доробку І. Каната, в якому ґрунтовно розкривається саме співвідношення продуктивної уяви, розсудку і розуму.

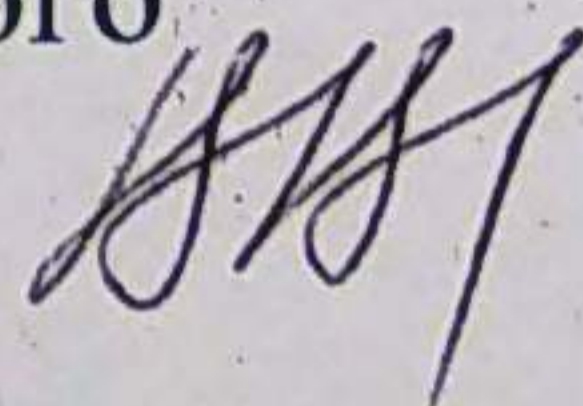
3. В дисертаційному дослідженні автор широко використовує поняття «спілкування», «діалог», «комунікація», бажано було б більш детально розкрити їх зміст та відмінні риси. Особливої ваги дане побажання набуває враховуючи наступне твердження: «Прагматизація та витіснення символічних відносин сприяють становленню владних відносин. Якщо суть символічних відносин полягає в їх двосторонності, взаємозверненості, то владні відносини, навпаки, ґрунтуються на односторонності, оскільки влада не може бути поліфонічною. Символічні відносини – діалогічні, владні – монологічні» (С. 176).

4. Всупереч розповсюдженому уявленню про необхідність прискорення життя, виробництва, освіти і мислення, дисертант висуває тезу про «сповільнення» (С. 344) як ефект роботи мислення. Якщо основним завданням освіти є навчити мислити (навчити вчитися), а мислення має своїм ефектом «сповільнення», то постає питання: чи стане освіта, яка вчить мислити, обумовлювати перманентну невідповідність людини вимогам плінної сучасності, яка постійно змінюється?

Дисертаційне дослідження є вагомим внеском у розвиток сучасної української соціальної філософії. У ньому наявна виразна і аргументовано викладена самостійна авторська концепція, що має як теоретичне, так і серйозне практичне значення, орієнтуючи сучасну освіту на пошук дійсних шляхів як адекватного розв'язання системних суперечностей, так і побудови стосунків зі владою.

Дисертаційна робота «Освіта і влада в соціально-культурних викликах інформаційного світу» цілковито відповідає встановленим вимогам до докторських дисертацій, а її автор – Ліпін Микола Вікторович – заслуговує присудження йому вченого ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії імені
професора Валерія Григоровича Скотного
Дрогобицького державного педагогічного
Університету імені Івана Франка

 В.С. ВОЗНЯК

